

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

2-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

F.A.Yuldashev	
Axborotlashgan jamiyat sharoitida yoshlarning ehtiyoj va manfaatlarini gumanizatsiyalash masalalari	218
I.A.Asatulloev	
Alfred adler falsafasida qalb tushunchasining psixoanalitik tahlili	223
D.Sh.Sagdullayeva	
Ijtimoiy - siyosiy modernizatsiya jarayonining tarixiy ildizlari	228
S.S.Sodiqov	
Yoshlarda faol pozitsiyani shakllantirishning milliy-tarixiy asoslari	234
I.A.Hamdammov	
Mirzo Ulug'bek – temuriylar renessansi asoschisi	240
H.X.HAKIMOV	
Развитие социально экономических идей в трудах ученых энциклопедистов Узбекистана в период первого ренессанса	245
Q.H.Boymirzayev	
Abu Abdulloh Rudakiyning hayoti va faoliyat yo'li, uning Musulmon Sharqidagi ijtimoiy-madaniy muhitning shakllanishidagi o'rni	252
B.M.Qandov, N.A.Abduvalieva	
Yangilanayotgan O'zbekistonda aholini ish bilan ta'minlashning ijtimoiy-huquqiy asoslari	256
E.T.Qalqanov	
Vatanparvarlik madaniy hodisa sifatida ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari	261
Sh.X.Tog'ayev	
Yangilanayotgan O'zbekistonda o'zbek xalqi milliy g'ururini shakllantirishning manbalari va vositalari	266
I.A.Ikramov	
Jamiyat ijtimoiy hayotida ijtimoiy xotira va madaniy qadriyatlar strukturasi	272
V.B.Zayniddinova	
Jamiyat taraqqiyoti va ijtimoiy-madaniy texnologiyalar strategiyasi	277
J.M.Miraxmedov	
Milliy o'zlikni anglash kontekstida tarixiy ongning gnoseologik tahlili	281
B.X.Mirzaraximov	
O'zbekiston yangi taraqqiyot bosqichida turizm madaniyati rivojlanishining ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy omillari	285
D.E.Normatova	
Ekzistensializm – hayot falsafasi	293

SIYOSAT

I.A.Raximov	
“Obod va xavfsiz mahalla” tamoyilining xavfsiz muhitni yaratishdagi o`ziga xos mexanizmlari”	297
M.H.Rustamaliyev	
Jamiyatni barqaror taraqqiyotini ta'minlashda siyosiy boshqaruvga ehtiyojning kuchayishi	302
N.B.Dexkanov	
Siyosiy piar (pr)ning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni	306
M.X.Baratov, R.T.Xakimov, B.T.Akramxodjaev	
Jahon Savdo tashkilotining tuzilishi, funksiyalari va faoliyat doirasi	312
J.K.Yusubov, F.X.Mustafoyeva	
Mamlakatimiz ijtimoiy rivojlanishida jahon davlatlari tajribasidan foydalanish	323
J.K.Yusubov, D.A.Xusanova	
Ahloqan yetuk va fidoiy davlat fuqarolik xizmatchilarini tarbiyalash – mamlakat rivojining muhim omili	327

TARIX

A.Sharafiddinov	
Farg'ona viloyatida yog'-moy sanoatining shakllanishi tarixidan (XIX asr oxiri XX asr boshlari)	331

UO'K: 316.74:008

JAMIYAT IJTIMOY HAYOTIDA IJTIMOY XOTIRA VA MADANIY QADRIYATLAR STRUKTURASI**СТРУКТУРА СОЦИАЛЬНОЙ ПАМЯТИ И КУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ В СОЦИАЛЬНОЙ ЖИЗНИ ОБЩЕСТВА****THE STRUCTURE OF SOCIAL MEMORY AND CULTURAL VALUES IN THE SOCIAL LIFE OF SOCIETY**

Ikramov Ibroxim Abdujabborovich
Namangan davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada jamiyatning ijtimoiy strukturasi ijtimoiy xotiraning madaniy qadriyatlar bilan uzviy aloqadorligi, ijtimoiy xotirani yuksalib borishida ijtimoiy o'zgarishlarning sotsial hayotidagi ta'siri va ahamiyati ochib berilgan. O'rni milliy ijtimoiy xotiraga ta'siri, ijtimoiy xotiraning shakllanish va rivojlanish jarayonlari ochib berilgan. Shuningdek, jamiyatda ijtimoiy xotirani va qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash va rivojlantirib borishning muhim omillari va jamiyatdagi paradigmalar o'zgarishlar milliy ijtimoiy xotirada an'anaviy yondashuvlar o'rniga alohida ijtimoiy guruhlar yoki butun jamiyatga yo'naltirilgan qarashlarning globallashtirish sharoitidagi ahamiyati tadqiq etilgan.

Аннотация

В статье раскрывается неразрывная связь социальной памяти с культурными ценностями в социальной структуре общества, влияние и значение социальных изменений в общественной жизни на развитие социальной памяти. раскрывается влияние ее места на национальную социальную память, процессы формирования и развития социальной памяти. Также важными факторами обеспечения и развития социальной памяти и гармонии ценностей в обществе и парадигматических изменений в обществе является важность взглядов, направленных на отдельные социальные группы или все общество взамен традиционных подходов к национальной социальной памяти в контексте Глобализация была исследована.

Abstract

The article reveals the inextricable connection of social memory with cultural values in the social structure of society, the influence and significance of social changes in public life on the development of social memory. the influence of its place on national social memory, the processes of formation and development of social memory are revealed. Also important factors in ensuring and developing social memory and harmony of values in society and paradigmatic changes in society is the importance of views aimed at individual social groups or the entire society instead of traditional approaches to national social memory in the context of Globalization has been explored.

Kalit so'zlar: globallashtirish, xotira, ijtimoiy xotira, madaniyat, qadriyat, milliy, yoshlar, mehr-oqibat, axloq, sotsiallashtirish.

Ключевые слова: глобализация, память, социальная память, культура, ценности, национальная, молодежь, доброта, мораль, социализация.

Key words: globalization, memory, social memory, culture, values, national, youth, kindness, morality, socialization.

KIRISH

Jamiyatning ijtimoiy-madaniy taraqqiyoti kishilarning siyosiy-ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy jihatdan rivojlanishi bilan bog'liq bo'lib, bunda jamiyatning milliy tafakkuri muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda xalqaro hamjamiyatining ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-madaniy tomondan hamkorliklari yuqori daraja yuksalib, global ahamiyati ortib bormoqda. Albatta, bunday globallashtirish jarayonlari xalqlarning milliy o'z-o'zini saqlab qolishdek dolzarb va masalani kun tartibiga qo'yish bilan bir qatorda kishilarda milliy xotirani shakllantirish, uni mustahkamlab borish davlatlararo munosabatlar birligini ta'minlashda milliy o'ziga xoslikni namoyon etib bormoqda. Globallashtirish tendensiyalarida paydo bo'layotgan diniy radikal qarashlarning siyosiylashuvi, kosmopolitizm g'oyalari turli unsurlari kishilar tafakkuri, dunyoqarashiga salbiy ta'siri jamiyatlarni ma'naviy tomonlarini cheklab bormoqda. Chunki "zamon o'zgardi, yoshlar ham o'zgardi-da yoki bunday holni

FALSAFA

“tabiiy jarayon” sifatida tahlil etishga urinishlar ham mavjudki, bu har qanday ilm ahlini tashvishga solishi tabiiy”. [1,46] “Yoshlar, xususan, o’smirlar orasida bezorilik, giyohvandlik moddalarini iste’moli kengaymoqda, an’anaviy qadriyatlarni tan olmaslik, ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi oqibatida yangicha rasm-rusumlarni paydo qilmoqda. Natijada, ayrim yigit-qizlar uchun mehr-oqibat, axloq-odob tushunchalari butunlay begona bo’gonalashib, ularda befarqlik, mas’uliyatsizlik, mehnat qilmasdan kun ko’rishga intilish kabi illatlar paydo bo’layotgani - achchiq bo’lsada, haqiqat”. [2,486] Buning oddiy sabablaridan biri sifatida biz shuni aytishimiz mumkinki kishilar milliy o’zligini anglashi bilan bog’liq muammolardir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Bu muammolar hozirda yoshlar ortasida rivojlanib bormoqda. Bunda kundalik hayotning birlamchi maqsadlariga qaratilganligi asosiy o’rin tutmoqda. To’g’ri bozor munosabatlari jamiyatning barcha jabhalarini egallagan bir sharoitda shunday bo’lishi tabiiydek tuyuladi. Ammo masalaga sharqona ahloqiy nuqtai-nazardan qaraladigan bo’lsa, hamisha sharq mamlakatlarida iqtisodan oldin ma’naviyatga katta urg’u berilgan. Shu boisdan, kishilarda ijtimoiy xotirani mustahkamlash, yoshlar tarixiy ongi va xotirasini yuksaltirish, jamiyatda milliy tarixni ijtimoiylashuvini ta’minlash, milliy ijtimoiy xotirani shakllantirib borish, milliy an’ana va qadriyatlarimizga bo’lgan ijobiy munosabatni tuyg’usini kamol toptirish, yosh avlodni an’anaviy qadriyatlar asosida ular ijtimoiy xotirasini zamon talablari asosida boyitish, milliy o’zlikni anglash, jaxon hamjamiyatida munosib o’rin egallash uchun samarali ishlarni amalga oshirib borish davlat va jamiyatning muhim ma’naviy siyosatining o’zagini tashkil qiladi. Xususan, O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 7-fevral kuni “O’zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo’yicha Harakatlar strategiyasi to’g’risida” gi PF-4947-son [3] Farmoni ijrosi hamda 2022-yil 28-yanvarda qabul qilingan PF-60-son “2022-2026 yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekiston taraqqiyot strategiyasi to’g’risida” [4] gi farmonining 5 ma’naviy taraqqiyotni ta’minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish deb nomlangan bandida turli mafkuraviy hurujlarga qarshi milliy g’oya asosida kurashish, oila, maxalla va maktab hamkorligini yo’lga qo’yish, buyuk ajdodlarimiz merosini tadqiq etish va uni xalqimizga yetkazish kabi masalalar hamda vatamiz tarixini o’rganish va targ’ib qilish, tarix fanini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini [5] ishlab chiqish muhim zaruriyat sifatida qo’yildi.

Qolaversa, 2021-yil 20-aprel, PQ-5081-son “Xotira va qadrlash kuniga tayyorgarlik ko’rish va uni o’tkazish chora tadbirlari to’g’risida”gi qarorlarining qabul qilinishi milliy tariximizni unitilgan sahifalarini ochish, o’rganish, yosh avlodga yetkazish, uni to’g’ri talqin qilish va xalqimizning ongu shuuriga singdirish borasida hali qilinadigan ishlar talaygina ekanini ko’rsatmoqda. Bunda ayniqsa, kishilar ongida milliy iftixor va g’ururni shakllantirish, vatanga sadoqat va muhabbat hissini rivojlantirish, tarixiy xotira, tarixiy ong, tarixiy baho, tarixiy madaniyat va vatanparvarlik, tarixiy iftixor tushunchalarini rivojlantirish va shu orqali mamlakatimizning ertangi kelajagi va davomchilari bo’lgan barkamol avlodni tarbiyalash maqsad qilindi.

Zamonaviy o’zbek jamiyatining asosiy xususiyatlarini bugungi kunda uning milliy-madaniy, ijtimoiy-siyosiy taraqqiyotini belgilab beruvchi omillari ya’ni milliy o’zlikni anglashni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar, inson kapitalini rivojlantirishga yo’naltirilgan qonun va qonunosti xujjatlar, ijtimoiy himoyani yanada kafolotlash va qo’llab-quvvatlash borasida amalga oshirilayotgan ishlar tashkil etmoqda. Ushbu islohotlar milliy davlatchilikning tobora mustahkamlanishi hamda milliy iftixor tuyg’usini tarkib toptirishda, kishilarda milliy g’oyani yanada rivojlantirishda, fuqarolarda davlat siyosatiga ishonchni shakllantirishda o’z ifodasini topmoqda. “Aynan ushbu milliy istiqloq mafkurasi, milliy g’oya, milliy falsafa shaklida paydo bo’layotgan munosabatlarimiz butun o’tmishimizni yangicha nazar bilan baholash, uni qaytadan ko’rib chiqish, shu asosda tarixiy xotira va tarixiy tafakkurni shakllantirishni kuchli bir ehtiyoj darajasiga ko’tarmoqda” [6,16].

Jamiyatda ijtimoiy xotirani va qadriyatlar uyg’unligini ta’minlash va rivojlantirib borish jamiyat taraqqiyotining muhim omili sifatida quyidagi sabablarga ko’ra dolzarbdir:

Birinchidan, ijtimoiy xotira va qadriyatlar uyg’unligini ta’minlashning funksional asoslarini aniqlash, ularga yondosh kategoriyalarning falsafiy jihatlarini topish, bugungi global jamiyatlararo munosabatlarni belgilashda muhim o’rin tutadi;

Ikkinchidan, jamiyatda milliy ijtimoiy xotiraning mohiyatini anglash orqali boshqaruvda milliy o’ziga xoslikni namoyon bo’lishi, davlat va jamiyat hayotida an’ana va qadriyatlar uyg’unligini ta’minlashning ahamiyatini belgilash, ma’naviy-madaniy rolini ochib berish nazariy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi;

Uchinchidan, milliy ta'lim tizimida o'quvchi-yoshlar tarixiy tafakkurini rivojlantirish orqali ulardagi milliy xotirani mustahkamlash, jamiyat milliy xotirasini yuksaltirishda ijtimoiy xotirani madaniy rolini falsafiy asoslash ma'naviy sohada amalga oshirilayotgan davlat siyosatiga ijobiy ta'sirini oshirishga xizmat qiladi;

To'rtinchidan, globallashuv jarayonlarini kengayib borishi natijasida dunyoda yuzaga kelayotgan ijtimoiy – madaniy transformatsiya jamiyatimiz oldiga muhim bir vazifani u ham bo'lsa milliy birlik va birdamlik masalasi qo'ymoqda bu kishilarda milliy ijtimoiy xotiraning g'oyaviy va mafkuraviy asoslarining funksional rolini tadqiq qilish nazariy va amaliy ahamiyatga ega;

Beshinchidan, axborotlashgan jamiyatda inson ongi muammosi har qachongidan ko'ra dolzarb o'rin tutmoqda. Sababi bugungi kunda internet va turli ijtimoiy tarmoqlarning keng rivojlanishi milliy-madaniy meros, milliy tarix, an'anaviy turmush-tarzi va boshqa ma'anviy-tarixiy jarayonlarni o'zgartirishga bo'lgan xarakteristik avj olmoqda. Shuning uchun kishilar ijtimoiy xotirasini yuksaltirish ularda ma'naviy immunitetni shakllantiradigan ishonchli ma'naviy "himoya vositasi" milliy ijtimoiy xotira hisoblanadi.

Ijtimoiy xotira o'z strukturasi xotiraning bir nechta shakllarini olib jamiyatning umumiylikni belgilaydi. Ushbu struktura quyidagilardan iborat: xalq xotirasi – o'tmishni butun boshli xalq xotirasida aks etish va uning avloddan-avlodga o'tish jarayonlari bo'lib uni rivoyat xarakteridagi xotira deb ham ataladi; ishchi xotira – unda kundalik ijtimoiy ma'lumotlar saqlanib tashqi talqin qilinadigan xotira hisoblanadi; irqiy xotira – inson irqining ichki xususiyatlaridan kelib chiqib namoyon bo'luvchi xotira bo'lib u o'tmish tajribalarini umumirqiy munosabatlarda ifoda etiladi; avtobiografik xotira - bu shaxsning o'z hayotida sodir bo'lgan voqealar haqidagi xotira; reproduktiv xotira - bu asl kelib chiqadigan stimulg ta'sir qiluvchi xotira va boshqalardan tashkil topgan. Aristotelni fikricha xotira - bu iroda harakati bo'lib, mutafaqqir uni qisman xulosa bilan solishtiradi. Yunon faylasufi Aristotel xotirani ikki "u bir tomondan xotiraga ega bo'lish nimani anglatadi, degan savolga javob berishga harakat qilsa, ikkinchi tomondan, xotiraga ega bo'lish nimani anglatishini tasvirlashga harakat qiladi" [7,76] degan jihatlarini mushohada qiladi. Har qanday jamiyatning ma'naviy va madaniy taraqqiyotini uning o'z tarixiga bo'lgan munosabati va milliy madaniyatini asrab-avaylashga bo'lgan intilishlari belgilaydi.

Jamiyatning o'tmishi uni rivojlantirib borishga doir intilishlari jamiyatda yangi g'oyani ijod etmasdan turib amalga oshirib bo'lmaydi. Asrlar osha shakllanib, davr ruhida sayqallanib kelgan milliy qadriyatlar ma'naviy-madaniy merosni vujudga keltiradi. Madaniy meros jamiyat uzviylikni ta'minlab ijtimoiy hayotda sodir bo'layotgan jarayonlarni hamda ijtimoiy o'zarishlarni mazmuni anglashga yordam beradi. Shu bilan birga, millatning milliy o'ziga xoslikni shakllantiradi. Albatta bunda milliy tarix asosiy omil bo'lib xizmat qilishi orqali kishilarda o'z-o'zini chuqurroq anglashga ko'maklashib inson tarixiy tafakkurini mustahkamlaydi va uni barkamollik sari yetaklaydi. Bunda xotira "atrof-muhitdagi voqelikni bevosita va bilvosita, ixtiyorsiz va ixtiyoriy ravishda, passiv va aktiv holda, reproduktiv va produktiv tarzda, verbal va noverbal shaklda, mantiqiy va mexanik yo'l bilan aks ettiruvchi esda olib qolish, esga tushirish, unutish hamda tanish, eslashdan iborat ruhiy jarayon, alohida va umumiylik namoyon qiluvchi ijtimoiy hodisa, barcha ta'sirlarni ijodiy qayta ishlashga yo'naltirilgan" [8,12] faoliyat vazifasini bajaradi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Biz yuqorida bayon etgan xotira strukturasi yana bir qator shakllari ham mavjud bo'lib ularga: reproduktiv - jamoa a'zolarining o'zaro bilimlar yig'indisi; keksa avlod xotirasi - katta avlodning hayotiy tajribalari, tarixiy xotirasi; yozma xotira - manbalar orqali shakllanadigan xotira; rekonstruktiv - mafkuraviy, tarbiyaviy va boshqa vazifalarni hal qilish uchun tarixiy tajribani saqlash va ko'paytirish shakli; konstruktiv - axborotni saqlashni tizimsiz shakli bo'lib, unga qadimiy kutubxonalar, arxivlar, nodir qo'lyozmalar kolleksiyalari, shaxsiy kolleksiyalardan iborat bo'ladi.

Biz o'rganayotgan ijtimoiy xotira mavzusi hozirning dolzarb masalasi sifatida ontologik, aksiologik, tarixiy, madaniy hamda gneseologik tomondan o'rganish ahamiyatlidir. Tadqiqotimiz markaziy nuqtasi bo'lmish jamiyat ijtimoiy xotirasi mavzusi XVIII asrlarga kelib Yevropaning mustamlakachilik tizimlarini kengayishi, manzilgohlarni kashf etilishi natijasida g'arb turmush-tarziiga kirib kelgan yangicha yondashuvlar (biz bularni kundalik hayotda ishlatiladigan mahsulotlardan tortib to kiyinish madaniyatidagi o'zgarishlar va boshqa jihatlarda ko'rishimiz mumkin) kishilar xotirasini transformatsiya bo'lishga uchragan vaqtlardanoq tadqiqot masalasiga aylangan bo'lsada ammo XX asrning ikkinchi yarmidan boshlangan mustamlakachilik tizimining parchalanishi, avj olgan milliy ozodlik harakatlari, millatlar va xalqlar o'rtasida yuz bera boshlagan assimilyatsiya va marginallashuv

FALSAFA

hodisalari ushbu mavzuni dolzarbligini oshirib yubordi. Mamlakatimiz xususan O'zbekistonda ijtimoiy xotira mavzusi milliy xotira yoki tarixiy xotira nuqtai-nazaridan tadqiq etilgan bo'lsada, lekin kundalik ijtimoiy munosabatlarda ushbu xotirotlarni namoyon bo'lishi, madaniy merosdimizda tutgan o'zni, milliy tarixni kishilar ongida sotsiallasuvi, o'tmishga bo'lgan neytral munosabat va qarashlarga ta'siri muammosi tadqiq etishni talab etadi. Ayniqsa, jamiyat ijtimoiy xotirasini shakllantirish va rivojlantirishda qadriyatlarining ma'naviy ahamiyatini ochib berish muhim ahamiyat kasb etadi. Jamiyatning ijtimoiy xotirasi mavjud boshqaruvning bevosita ta'sir doirasi hamda hukmron elitaning tarixiy kayfiyati qolaversa siyosiy liderning o'tmishga nisbatan munosabati ta'sirida o'zgarishi mumkin. Bunda albatta tarixiy xotira keskin transformatsiyaga uchraydi. Tadqiqotchi Jan Terentevich Toshchenko tarixiy xotirani o'tmishning saqlash va takrorlash jarayoni sifatida mavjud tuzum sharoiti o'laroq tashqi ta'sirga uchrashi mumkinligini ta'kidlaydi. Ya'ni hukmron tizim jamiyat tarixiy xotirasini o'zgartirishga bo'lgan intilishi yoki manipulyatsiya qilishi jamiyat a'zolari ijtimoiy xotirasida ifoda etilishini keltirib chiqaradi. Shunga ko'ra, milliy ijtimoiy xotira o'zgarishi, tanlab olinishi (shaxsning tarixiy hayot bosqichida o'ziga yoki jamiyat mavjudligiga qarab), o'tmishni baholashi natijasida paydo bo'ladigan iftixor xissi yoki nafrat tuyg'usi kabi xususiyatlariga ega bo'ladi. Shu bilan birga "tarixiy xotira faqat saqlash emas, balki yangi manbalarni ishlab chiqaruvchi yuqori individual mexanizmdir". [9,33]

Milliy ijtimoiy xotiraning strukturasi jamiyatning barqaror rivojlanishini jamiyat hayoti uchun foydali bo'lgan agregatlar: bilim, malaka, rag'bat orqali rivojanadi. A.V.Sokolovning fikricha, "ijtimoiy xotira tizim sifatida o'ziga xos tuzilishga ega bo'lib, u ikki qatlam: ijtimoiy ongsiz va madaniy merosdan iborat". [10,56] Birinchi qatlam genetik jihatdan irsiy bo'lib u ijtimoiy instinktlarga bo'lgan ehtiyojlarni ifodalasa madaniy meros til, urf-odat, bilim va ko'nikmalar shaklida o'tgan ajdodlardan qolgan yoki mavjud avlod tomonidan yaratilgan moddiy va nomoddiy vositalardan iborat bo'ladi. Ijtimoiy ongsizlik qatlamini madaniy meros va urf-odatlar to'ldiradi hamda tarix bilan to'yintirilib milliy ijtimoiy xotirani shakllantiradi.

Milliy ijtimoiy xotira esa millatning ozod va erkin bo'lishida ma'naviy kuch beradi. "Xalqimizning necha ming yillik tarixi mobaynida orzu-armon bo'lib kelgan istiqloqlarning ahamiyati to'g'risida o'zbek olim va mutaxassislarining fikri yakdil: mustaqillik bizga bergan eng ulug' ne'matlardan biri - bu tarixiy o'zlikni anglashdir. O'zlikni anglash esa tarixiy haqiqatni chuqur bilish, tarixiy xotirani avaylab-asrash, tarixiy adolatni tiklashdir". [11,45] Milliy o'zlikni anglash omili jamiyatning har qaysi bosqichida jiddiy e'tiborni talab etib, xalqni yagona mafkura atrofida birlashtiradi. O'zlikni anglash tufayli shaxsda o'tmishga nisbatan ma'naviy yaqinlik tuyg'usi shakllanadi, milliy tarixni bilishga intilish kuchayadi. Zero, "tarixiy haqiqatni anglash uchun va, ayniqsa, o'tmishi soxtalashtirilgan, boy ma'naviy va madaniy merosidan ajratib tashlangan, zo'ravonlik va hukmron g'oyalarga mahkum etilgan, unga xizmat qildirilgan tarix haqiqatini qayta tiklash uchun ana shunday ma'naviy-ruhiy yaqinlikni his etish, o'sha jarayonlarni bevosita qalb orqali o'tkazish zarur". [6,20] Bugungi kunda ijtimoiy xotira "o'tmish haqidagi tasavvurlarimizni shakllantirishdagi ijtimoiy omil" [12,234] bo'lib xizmat qilmog'i lozim.

Jamiyatning ma'naviy yuksalishida milliy ijtimoiy xotiraning asosiy komponentlari milliy ong, tarixiy xotira va tarixiy ong muhim ahamiyat kasb etib: "insonlarning o'zaro munosabatlari, ularning hayotiy tajribalari davomida shakllangan va rivojlangan qadriyatlar tizimi" [13,496]ni tashkil etgani holda biz uni ma'naviyat deb atayapmiz. Agar ma'naviyat qadriyatlar tizimi bo'lsa dastlab, ajdodlar tomonidan yaratilgan amaliy tajribalar, madaniy meros va an'analarni ijtimoiy xotira xosilasidir.

XULOSA

Dunyo miqyosida tobora keng tarqalib borayotgan axborotlashtirish va globallasuv jarayonlari insoniyat hayotining barcha sohalariga - madaniyatdan tortib iqtisodiyotgacha o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Ijtimoiy falsafa nuqtai nazaridan, bularning eng muhim oqibatlaridan biri jarayonlar an'anaviy ijtimoiy sub'ektlarning inqirozi va tarixiy jarayonning yangi ishtirokchilari - ijtimoiy va siyosiy formasiyalarning siyosiy maydoniga kirishiga mos ravishda o'zgartirilayotgan ijtimoiy o'ziga xoslikning tubdan o'zgarishidir. Hozirga kelib jamiyatdagi paradigmal o'zgarishlar milliy ijtimoiy xotirada an'anaviy yondashuvlar o'rniga alohida ijtimoiy guruhlarga yoki butun jamiyatga yo'naltirilgan yondashuvni keltirib chiqarmoqda. Zamonaviy ijtimoiy jarayonlarni o'rganish natijasida to'plangan tajribani umumlashtirish, sintez qilish, natijasida yangi ijtimoiy xotira nazariyalar vujudga kelmoqda. Ushbu nazariyalarda "o'tmishni idrok etishning individual va guruhli xotira shartlarining ishlashi hozirgi vaqtni tushunishga chuqur ta'sir qiladi. Ijtimoiy xotiraning tabiati va uning mif, ertak

va tarix yozuvidagi namoyon bo'lishi, aka-uka Grimmlar va Islandiya dostonlaridan tortib Buyuk Karlning obro'si, mafiyani idrok etish va o'tmishdan foydalanishgacha bo'lgan misollar ko'rib chiqiladi".[14,256]

Bulardan tashqari, globallashuv davri milliy munosabatlarda, ichki va tashqi migratsiya, marginallik, assimilatsiya va dissimilatsiya hodisalarining avj olishida, yoshlar o'rtasida keng tarqaliyotgan madaniyatni yangidan-yangi ko'rinishlarida namoyon bo'lmoqda. Uning ta'sirida milliy xotiraga zarar yetmoqda. Shu sababli ulardan ma'naviy himoyalashning yangi vositalarini topish, yoshlarni tarixiy qadriyat va milliy madaniyat asosida tarbiyalash, vatan tuyg'usini rivojlantirish, milliy g'urur xissi salohiyatini yuksaltirish texnogen taraqqiyot natijasida bo'layotgan tahdid va xatarlarni chuqur o'rganishni taqozo etmoqda. Bunda yoshlar tarixiy tafakkuri muhim ahamiyat kasb etadi. "Tarixiy tafakkur bu metodologik bilimlar mazmuni, aqliy harakatlar usullari va shaxsning aniq tarixiy hodisalarni bilishda ularni qo'llashga bo'lgan munosabatlar birligidir".[15]

Shuningdek, ijtimoiy xotira milliy tarixiy xotiraga asoslanishi orqali insonda ijtimoiy hayotning tajribalarini tarixiy tafakkurida jamlaydi. Tarixiy tafakkur ijtimoiy-tarixiy, tarixiy-psixologik, nazariy-mafkuraviy qarashlar xilma-xilligini aks ettiradi. Kishilarda tarixiy tafakkur madaniyatini shakllantiruvchi omillar, ijtimoiy ong orqali ijtimoiy hayotdagi vazifalari va uning o'zlikni anglashdagi ahamiyatini tadqiq etish zaruriyati keltirib chiqaradi. "O'tmishni idrok etishning individual va guruhli xotira shartlarining ishlashi hozirgi vaqtni tushunishga chuqur ta'sir qiladi".[16,244]

Tafakkur murakkab ma'naviy tarbiyaning metodologik tahlili sifatida avvalo, inson va jamiyat, o'tmish va kelajak o'rtasida yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlarni bugungi mavjud qarashlar asnosida o'zlashtiradi, dunyoqarash tamoyillarini shakllantiradi va jamiyat taraqqiyotiga xizmat qildiradi. Inson o'z o'tmishi va kelajagi o'rtasida vositachi, bog'lovchi ko'priq vazifasini ham aynan tarixiy idrok va tasavvur bajaradi va unda tarixiy bilim, sezgi, idrok, tarixiy dunyoqarashning ma'lum bir majmui sifatida, o'rganilayotgan voqea-hodisalarni ongda tizimli tarzda bir-biriga bog'liq holda tartibga soladi. Bu ma'lum bir tarixiy hodisa va jarayonlarni inson ongida idrok etishga ko'maklashuvchi determinatdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Маврулов А. Ватанни севиш масъулияти. Тошкент: "Sano-standart", 2015.
2. Шавкат Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Тошкент: Ўзбекистон, 2016.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида" ги, Халқ сўзи. 2017 йил 8 февраль.
4. <https://lex.uz/docs/5841063#5844411>
5. <https://regulation.gov.uz/uz/d/31751>
6. Жўраев Н. Тарих фалсафасининг назарий асослари. -Тошкент: Маънавият, 2008.
7. Мокроусова Е.А. Феномен социальной памяти в контексте проблемы идентичности // Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке. 2016. Том 5. № 6.
8. Наврўзова Г., Юнусова Г. Ўзликни англашда хотиранинг роли (Абдуқодир Гийлоний асарларининг фалсафий таҳлил). Chashma Print, 2013.
9. Заклинский П. А. Историческое время и историческая память. Диссертации по кандидат философских наук Москва. 1999.
10. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации: Учебное пособие. - СПб: Изд-во Михайлова В. А., 2002.
11. Ҳайдаров А. Тарих - энг улуг муаллим. Ижтимоий фикр / Инсон ҳуқуқлари. 1998. № 4.
12. В. А. Тишков, Е. А. Пивнева // Историческая память и российская идентичность. Москва : РАН, 2018.
13. Фалсафа қомусий луғат.-Тошкент: Шарқ, 2004.
14. Джеймс Фентресс и Кристофер Уикем. Social Memory (New Perspectives on the Past). 1992 .
15. <https://urok.1sept.ru/articles/211642>
16. Moris Halbvachs. On Collective Memory. Chikago. 1992.